

УДК 378.011.3-051:811

МОДЕЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Роман В.В.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті досліджуються теоретичні основи моделювання педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземної мови. Визначення проблеми моделювання професійної складової на засадах компетентнісного підходу не розроблено достатньо, що і обумовлює актуальність нашого дослідження. Розкрито погляди українських і зарубіжних науковців стосовно головних особливостей педагогічної майстерності викладачів іноземної мови із зосередженням уваги на теоретичних засадах компетентнісного підходу. Визначено, враховуючи компетентнісний підхід, рівень освіти визначається здатністю фахівця вирішувати проблеми різної складності на основі набутих знань та досвіду. Обґрунтовано, що для зазначеного періоду характерним стає моделювання компетентнісного підходу у тісному зв'язку з змінами суспільно-політичних умов.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, ключові компетенції, професійна компетентність майбутнього викладача іноземної мови.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття знаменується суттєвими змінами у сфері освіти, зумовленими приєднанням України до Болонського простору вищої освіти. Одним із найважливіших стратегічних завдань модернізації системи вищої освіти України на сучасному етапі є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних стандартів, особливу актуальність набуває інтегрування вищої освіти в міжнародну систему освіти, зокрема у сфері навчання іноземної мови. Модифікація змісту, форм і методів освіти в Європі і в Україні регламентується документами Ради Європи і Болонського процесу [3]. Інтеграційний процес на відповідному напрямку полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, поширенні власних культурних здобутків у ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього середовища. Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості вважається найважливішою со-

ціокультурною проблемою, яка значною мірою обумовлюється процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та самореалізації у цьому світі. Ці процеси стають пріоритетними у визначенні освітніх стратегій. Вимірами якості вищої освіти є професійна компетентність випускника, ціннісна орієнтація та соціальна спрямованість, здатність задовольняти особистості духовні та матеріальні потреби і потреби суспільства. Для вирішення завдання підготовки компетентного спеціаліста педагогічного профілю в умовах нової мовної політики виникає нагальна потреба модернізації змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Це зумовлює актуалізацію проблеми моделювання педагогічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Методологічною основою виступають системно-діяльнісний і компетентнісний підходи, відображаючи різні напрями освітнього процесу, які, в свою чергу органічно доповнюють один одного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування компетентнісного під-

ходу до вивчення іноземних мов плідно досліджується на сучасному етапі. Слід відмітити участь учених з різних країн, педагогів-практиків, які вбачали наукову значимість і актуальність дослідження. Головні здобутки належать таким видатним вченим, як В. Байденко, Н. Бібік, В. Гузєєв, І. Зимня, М. Кларін, В. Краєвський, А. Маркова, Л. Петровська, О. Пометун, Дж. Равен, В. Серіков, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Сохань, Е. Тоффлер, П. Худомінський, А. Хуторський, О. Цокур, І. Якиманська. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття науковці посилили увагу як до теоретичного осмислення, так і до практичного опрацювання матеріалу. Важливе значення компетентнісного підходу і його провідну роль у системі освіти підкреслюють багато науковців, а саме І. Драч, І. Бабина, П. Бачинський, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікова, Я. Кодлюк, О. Овчарук, Л. Пильгун, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, О. Ситник, Т. Смагіна, Г. Терещук, С. Фоменко та ін. Різні аспекти підготовки фахівців з іноземної мови з урахуванням компетентнісного підходу досліджувало чимало учених, зокрема: В. Бех, М. Бойченко, О. Герасімова, М. Згуровський, Б. Клименко, В. Луначек, Ю. Панасюк, М. Романенко, Н. Скотна, М. Степко, В. Шинкарук та інші. Компетентнісний підхід у системі освітнього процесу – предмет наукової розвідки Дж. Берка (компетентнісно орієнтоване навчання), Е. Вулфа (компетентність і знання), Н. Гальської, С. Гапонової, Б. Менсфілд (компетентність і стандарти), С. Ніколаєвої, Е. Пасової, В. Ріверс, М. Сельсе-Мерсія, В. Скалкіна, Р. Степлеса (природа компетентності), В. Хантер (мультикультурна освіта в контексті компетентнісно орієнтованого навчання), Р. Хаустон (компетентнісно-орієнтована освіта).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Активізація теоретичних та практичних досліджень визначеної проблеми зумовлює різноманітні дискусії в суспільстві взагалі та серед психолого-педагогічних розвідок зокрема. Водночас подальше опрацювання теми, поява нових матеріалів викликає необхідність нового звернення до проблеми та її наукового узагальнення, незважаючи на чисельні дослідження, проте в педагогічній літературі недостатньо приділяється увага моделюванню фахової компетенції. На наш погляд, головними чинниками цього є брак у дослідженнях розуміння до базових підходів, до визначення компетенцій, недостатня розробленість теоретичних та практичних засад організації навчання майбутніх фахівців на компетентнісній основі, а також відповідного дидактичного забезпечення процесу навчання; використання в професійній підготовці майбутніх фахівців застарілих традиційних методик. Таким чином, актуальність проблеми, її недостатня розробленість, наявні суперечності обумовили актуальність обраної теми.

Мета статті – окреслити теоретичні основи проблеми, розглянути представлені в науковій літературі підходи українських і зарубіжних учених до визначення поняття «компетентнісний підхід» та окреслити його головні складові. Для поставленої мети слід вирішити наступні завдання: розглянути теоретичні та практичні засади визначеної проблеми; провести порівняльний

аналіз змісту зазначених категорій та виділити основні підходи до їх визначення в сучасній педагогічній освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка фахівців з іноземної мови у ВНЗ неможлива без моделювання ситуації їх майбутньої професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу, зокрема низки методів навчання. У контексті нашого дослідження модель компетентнісного підходу має систематизувати найголовніші характеристики фахівця з іноземної мови. Компетентнісна модель освіти ставить в центр освітнього процесу особистість того, хто навчається з її потребами, здібностями, інтересами, а також акцентує увагу на результаті його освітньої діяльності. У зв'язку з цим особливої значущості набуває дослідження компетентності випускника вузу як продукту соціальної взаємодії виробника і споживача освітніх послуг [8], формується нове поняття – професійна компетентність, яке є результатом здійснення компетентнісного підходу як шляху модернізації професійної освіти [4; 5].

Зазначимо, що відповідно до нормативних документів, які регламентують стандарти вищої школи, ВНЗ повинен формувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, а також особистої відповідальності студента за результатами навчання, тобто комплекс або ключові компетенції, що визначають сучасний зміст та якість навчання. Компетентнісний підхід – це один із підходів, який протистоїть так званому «знанняєвому», що характеризується, як накопичення студентами і передачу викладачем готових знань, інформації, довідок тощо і який вважається є основою для підготовки кваліфікаційних фахівців.

У різноманітних публікаціях стосовно проблеми реалізації компетентнісного підходу, використовуються базові терміни «компетентність» і «компетенція», які визначають основну мету навчально-виховного процесу. Загальновизнано, що компетенція – як розглядається наперед задана вимога до освітньої підготовки студента (згідно до нормативних документів). У широкому сенсі компетентність розуміється як результат особистісної підготовки фахівця, що дозволяє найбільш ефективно здійснювати діяльність і забезпечує його розвиток. У вузькому сенсі поняття розглядається як готовність і здатність людини діяти в тій чи іншій сфері діяльності, що передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ставлення до діяльності та її предметів. Неможливо протиставити компетентність знанням та навичкам, набуття компетентності перетворює студента з носія академічних знань в активну, соціально пристосовану особистість, налаштовану не лише на спілкування з метою обміну інформацією, але і на соціалізацію в суспільстві.

Поняття компетентнісного підходу у вищій освіті, як стверджують І. Зимня та А. Хуторський – це методологічний орієнтир, який акцентує увагу на стратегії і результатах професійного навчання і виховання [6; 17]. На думку А. Хуторського, введення компетентнісного підходу в нормативну і практичну складову навчального процесу дозволить вирішити проблему, коли студенти володіють теоретичними знаннями, проте зазнають значних труднощів в діяльності,

що вимагає використання їхніх знань для вирішення конкретного завдання чи проблемної ситуації. Він пропонує три напрями компетенцій, а саме ключові компетенції, які належать до метапредметного змісту освіти; загальнопредметні компетенції охоплюють певне коло навчальних предметів і освітніх сфер; предметні компетенції вважаються часткові по відношенню до двох попередніх рівнів компетенції, які у свою чергу мають конкретне висвітлення і можливість формування в рамках навчальних предметів [1].

Згідно з компетентнісним підходом, саме компетенції розглядаються як результат професійної освіти майбутніх фахівців. Зокрема, І. Зимня до цього виду відносить: компетенції пізнавальної діяльності: ставлення та розв'язання пізнавальних задач; нестандартність рішення; проблемні ситуації – їх створення і розв'язання; продуктивне й репродуктивне пізнання; дослідження, інтелектуальна діяльність; компетентності діяльності: гра, учіння, праця; засоби діяльності: планування, проектування, моделювання, прогнозування, дослідницька діяльність, орієнтування в різних видах діяльності; компетентності інформаційних технологій: отримання, опрацювання, подання інформації, перетворення її (читання, конспектування), масмедійні, мультимедійні технології, комп'ютерна грамотність; володіння електронною інтернет-технологією [6; 1].

А. Хуторський визначає декілька ключових компетентностей: ціннісно-смілова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова, особистісного самовдосконалення [17, с. 64]. О. Мазко підкреслює [11], що компетентнісний підхід полягає у спрямованості освітнього процесу на моделювання та розвиток ключових і фахових компетентностей особистості, трансформації аспектів з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину моделювання й розвитку здібності діяти і застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях педагогічної взаємодії [11].

Питання моделювання професійного розвитку на засадах компетентнісного підходу розкрито науковцями Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубочева [10]. У колективній монографії визначається, що компетентнісний підхід – не лише один з тих факторів, що сприяють модернізації змісту освіти, доповнюючи низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають викладачам поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей, а також сприяють набуттю новим поколінням життєво важливих (ключових) компетентностей. На думку дослідників, мета навчання в форматі компетентнісного підходу полягає в отриманні «інтегрованого результату освіти», тобто досягненні інтеграції в освіті, а компетенція розглядається як «інтегральна характеристика особистості» [1]. Відповідно до цього, результатом навчання є фахівець, який володіє переліком компетенцій в обраній сфері професійної діяльності.

На думку М. Бедевельської, професійна компетентність є знання педагогіки, психології, логіки, принципів, форм і методів навчання і виховання, змісту навчального предмета та індивідуальних особливостей студента; уміння спілкуватися, до-

хідливо викладати навчальний матеріал, вести полеміку, керувати дискусією, використовувати наочні посібники і технічні засоби навчання, зацікавлювати і підтримувати увагу, аналізувати та оцінювати знання та вміння студентів, володіти комп'ютером; навички усного мовлення, розподілу власної уваги, орієнтування в часі [1]. В. Краєвський і А. Хуторський вважають, що «компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній» [17].

Т. Браже підкреслює, що професійна компетентність відзначається не лише професійними (базовими) науковими знаннями, але й ціннісними орієнтирами, напрямками його діяльності, манерою взаємовідношень з людьми, з його загальною обізнаністю, здатністю до розвитку свого потенціалу [2, с. 40].

Моделювання професійної підготовки майбутніх фахівців з іноземної мови на засадах європейських вимог є предметом вивчення Л. Калініної та І. Самойлюкевич [7]. Вони визначають професійну компетенцію вчителя іноземної мови як сукупність теоретичних знань з педагогіки, психології, методики викладання іноземних мов, прикладної лінгвістики та їх дидактичного використання.

Аналіз наукової літератури показує, концептуальною вимогою майбутнього фахівця іноземної мови є насамперед визначення якостей і характеристик фахівця, компетентного у галузі педагогічної діяльності.

Відтак, в окресленому контексті будемо опиратись на структуровану модель компетентності вчителя/викладача, запропоновану С. Ніколаєвою. Дослідниця визначає тріаду головних складових компетентності фахівця: професійна іншомовна компетенція, професійні компетенції (україномовна, філологічна, психолого-педагогічна, методична), загальні компетенції (загальнонаукові, соціально-особистісні, інструментальні). Професійно орієнтована компетенція фахівця ІМ – одна із основних цілей навчання у педагогічному ВНЗ. Вимоги до рівня сформованості компетенцій визначаються окремо до кожного рівня кваліфікації учителя/викладача ІМ [12].

М. Бедевельська виокремлює такі структурні компоненти професійної компетентності вчителя іноземної мови: мотиваційний, інформаційно-технологічний, предметно-діяльнісний, саморегуляційний. Професійна компетентність сучасного фахівця вважається складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується з точки зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Усі ці підходи, на думку дослідниці, знаходяться у взаємозв'язку один з одним і взаємодоповнюють один одного [1].

Зважаючи на певну розбіжність поглядів щодо трактування моделі компетентнісного підходу майбутніх вчителів іноземних мов ми взяли до уваги Закон України «Про Вищу освіту», який визначає такий перелік вимог до професійної діяльності викладачів вищих навчальних закладів: «постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію (для науково-педагогічних працівників); забезпечувати

високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у повному обсязі освітньої програми відповідної спеціальності; додержуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прививати їм любов до України, виховувати їх в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України; додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу» [4, с. 31].

За О. Семеног, професійна компетентність викладача іноземних мов має свою певну специфіку, яка визначається метою і змістом професійної діяльності. Загалом науковці визначають професійну компетентність філолога як інтегральну особистісну якість, що може включати педагогічну, психологічну, лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, етнокультурознавчу, методичну, інформаційну, дослідницьку, мовленнєву, соціо-культурну компетентності, в залежності від сфери діяльності самого педагога [15].

Ураховуючи викладене вище, безперечним є той факт, що компетентнісний підхід відображає сукупність професійних складових, в якій поєднуються компоненти професійної і загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що зосереджуються у певній системі знань, умінь, готовності до професійної діяльності. Як зазначають вищезазначені науковці та згідно зі «Стратегією інтеграції

України до Європейського Союзу», затвердженої Указом Президента України, поряд з іншими напрямками європейської інтеграції культурно-освітній та науково-технічний, є модулювання набуття ключових компетентностей та створення ефективних механізмів їх імплементації, організація підготовки фахівців ІМ у ВНЗ на засадах компетентнісного підходу [4].

Висновки з даного дослідження і перспективи. На підставі викладеного вище доходимо висновку, що з позиції компетентнісного підходу рівень освіти визначається здатністю фахівця розв'язувати проблеми різної складності на основі наявних знань та досвіду. Реалізація компетентнісного підходу має позитивний вплив на саме професійне освітнє середовище, оскільки посилюється мотивація студентів до навчання, підвищується зацікавленість у його результатах, стимулюється ставлення до знань як до особистісно значущих.

Перспективи подальших вивчень полягають у більш детальному вивченні положень та принципів науковців стосовно визначеної проблеми. Деякі питання потребують подальшого дослідження, зокрема, питання моделювання міжкультурної та іншомовної комунікативної компетенції, їх основні компоненти та співвідношення. Необхідність дослідження зазначеного питання обумовлена рівнем і частотою психолого-педагогічних досліджень, збільшенням міжмовного обміну та освіченістю суспільства.

Список літератури:

1. Бедевельська М. В. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів іноземної мови на засадах компетентнісного підходу [Текст]: автореферат... канд. пед. наук, спец.:13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Бедевельська М. В. – Хмельницький: Нац. акад. Держ. прикордонної служби Укр. ім. Б. Хмельницького, 2015. – 20 с.
2. Браже Т. Г. Профессиональная компетентность специалиста как многофакторное явление / Т. Г. Браже. – Л: НИИ НОЗ, 1990. – С. 39-62.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання // Науковий редактор українського видання доктор пед. наук С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року № 2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/.
5. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентный подход: учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М.: Моск. психол.-пед. ин-т, 2005. – 216 с.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: авторская версия / И. А. Зимняя. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
7. Калініна Л. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у контексті європейський вимог [Електронний ресурс] / Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8453/97>
8. Карицкая И. М. Компетентность выпускника вуза как продукт социального взаимодействия производителя и потребителя образовательных услуг: управленческий аспект: дисс. ... кандидата социол. наук: 22.00.08 / Карицкая Ирина Михайловна. – Новосибирск, 2010. – 181 с.
9. Коваленко О. Формування компетентнісного підходу до вивчення іноземних мов / Оксана Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 3. – С. 1-7.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
11. Мазко О. П. Модель формування культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов / Олена Петрівна Мазко // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2013. – Вип. 5. – С. 110-115.
12. Методика формування міжкультурної іншомовної компетенції: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / Бігич Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.
13. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – К.: Изд., 2004. – 24 с.
14. Пищулин В. Г. Модель выпускника университета / Пищулин В. Г. // Педагогика. – 2002. – № 9. – С. 22-27.
15. Семеног О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Олена Миколаївна Семеног. – К., 2005. – 476 с.

16. Трубочова С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С. Е. Трубочова // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 53-56.
17. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Нар. образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
18. Энциклопедический словарь / под ред. проф. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева и засл. проф. Ф. Ф. Петрушевского. – Лейпциг: Ф. А. Блокгауз; СПб: И. А. Ефрон, 1890. – Т. УПа. – 1892. – 952 с. ; Т. ХУа. – 1895. – 960 с.
19. Johnstone S. Principles for Developing Competency-Based Education Programs [Електронний ресурс] / Johnstone S., Soares L. – Режим доступу: http://www.changemag.org/Archives/Back%20Issues/2014/March-April%202014/Principles_full.html
20. Mendenhall R. What Is Competency-Based Education? [Електронний ресурс] / R. Mendenhall. – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/dr-robert-mendenhall/competency-based-learning-_b_1855374.html

Роман В.В.

Донбасский государственный педагогический университет

МОДЕЛИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСНОГО ПОДХОДА ВО ВРЕМЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье исследуются теоретические основы моделирования педагогической компетентности будущего преподавателя иностранного языка. Проблема моделирования профессиональных составляющих на основе компетентностного подхода разработано недостаточно, что и обуславливает актуальность исследования. Раскрыты взгляды украинских и зарубежных ученых относительно главных компонентов педагогического мастерства преподавателей иностранного языка с сосредоточением внимания на теоретической основе компетентностного подхода. Определено, принимая во внимание компетентностный подход, уровень образования определяется способностью специалиста решать проблемы любой сложности на основе приобретенных знаний и опыта. Обосновано, что для указанного периода характерным становится моделирование компетентностного подхода в тесной связи с изменениями общественно-политических условий.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, ключевые компетенции, профессиональная компетентность будущего преподавателя иностранного языка.

Roman V.V.

Donbas State Teachers' University

MODELLING OF COMPETENCY APPROACH TO THE PREPARATION OF PROSPECTIVE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Summary

Theoretical grounds of modelling of pedagogical competence of prospective teachers are investigated in the given article. The problem of modelling of professional components on the basis of the competency approach is not examined thoroughly what in its turn determines the relevance of the study. The opinions of Ukrainian and foreign scientists concerning the main components of pedagogical professional skills of foreign languages teachers paying attention to the theoretical basis of competency approach are revealed. It is proved taking into consideration competency approach the level of education is determined by expert's competence to solve the problems of any difficulty on the basis of acquired knowledge and experience. It is grounded the modelling of competency approach is considered to be characteristic to be studied in close relation with the changes of social and political circumstances.

Keywords: competence, competency approach, key competences, professional competence of prospective teacher.